Juhani Pallasmaa

IHON SILMÄT

-arkkitehtuuri ja aistit

Suomentaja Kirsi Heininen-Blomstedt

ntamo P&C

Juhani Pallasmaa

IHON SILMÄT

-arkkitehtuuri ja aistit

Suomentaja Kirsi Heininen-Blomstedt

ntamo P&C 2016

© 2016 Juhani Pallasmaa
ISBN 978-952-215-629-7

Ulkoasu:
Juhani Pallasmaa / Anna Kaila

Kannen kuva:
Caravaggio, Tuomaan epäily, 1601-2, detalji
Öljy kankaalle
Neues Palais, Postdam

Yhteistyössä:
Pro&Contra

Valmistaja:
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

2016
ntamo
www.ntamo.net

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE

Ohutta jäätä, Steven Holl 8

LUKIJALLE

Maailman koskettaminen, Juhani Pallasmaa 10

OSA 1

Näköaisti ja tieto 16
Silmäkeskeisyyden kriitikot 18
Silmän narsismi ja nihilismi 21
Oraalinen *versus* visuaalinen tila 22
Verkkokalvon arkkitehtuuri ja plastisuuden kato 23
Visuaalisen kuvan arkkitehtuuri 26
Materiaalisuus ja aika 27
Albertin ikkuna hylätään 29
Kohti uutta näkemistä ja aistien tasapainoa 30

OSA 2

Ruumis keskuksena 33
Moniaistinen kokemus 34
Varjojen merkitys 37
Akustinen läheisyys 39
Hiljaisuus, aika ja yksinäisyys 41
Tuoksun tilat 42
Kosketuksen muoto 44
Kiven maku 46
Lihasten ja luuston kuvia 47
Toiminnan kuvia 48
Ruumiillinen samaistuminen 50
Kehon mimesis 51
Muistin ja mielikuvituksen tilat 52
Aistien arkkitehtuuri 53
Arkkitehtuurin tehtävä 54

LÄHTEET JA VIITTEET

AAKKOSELLINEN HAKEMISTO

ESIPUHE

- Ohutta jäätä

STEVEN HOLL

Kun asetuin kirjoittamaan tätä esipuhetta sateisessa New Yorkissa, ajattelin Helsingin vastasatanutta lunta ja ohutta uutta jäätä, ja muistin tarinat Suomen kylmästä talvesta ja umpeenjäätyneiden pohjoisten järvien yli vuosittain improvisoiduista jääteistä. Kun jäät kuukausia myöhemmin alkavat ohentua, aina joku riskinottaja ajaa järven poikki ja uppoaa jäihin. Kuvittelen, millainen on viimeinen silmäys ikkunasta auton vajotessa ja kylmän mustan veden ryöpsyessä valkeiden jäälauttojen päälle. Suomen kauneus on mystistä ja traagista.

Aloimme keskustella Juhani Pallasmaan kanssa arkkitehtuurin fenomenologiasta ensikäynnilläni Suomessa viidennessä Alvar Aalto-symposiumissa elokuussa 1991.

Lokakuussa 1992 tapasimme jälleen Helsingissä työskennellessäni modernin taiteen museon kilpailun parissa. Muistan keskustelun, jossa puhuimme Maurice Merleau-Pontyn kirjoituksista ja siitä miten ne soveltuvat arkkitehtuurin kokemuksen ja tilajaksojen, tekstuurin, materiaalin ja valon tulkintaan. Keskustelimme muistaakseni lounaalla Helsingin satamaan ankkuroituneen suuren puulaivan kannen alla. Höyry nousi kiemurrellen kasviskeitosta laivan keinahdellessa osittain jäätyneessä satamassa. Olen kokenut Juhani Pallasmaan arkkitehtuuria Rovaniemen museorakennuksessa ja puisessa kesämökissä Turun saaristossa. Se miltä paikat tuntuvat ja kuulostavat ja tuoksuvat vaikuttaa siihen miltä paikat näyttävät. Pallasmaa ei ole vain teoreetikko; hän on loistavaa fenomenologista näkemystä omaava arkkitehti. Hän harjoittaa aistien arkkitehtuuria, jota ei voi analysoida, ja jonka havaittavat

ominaisuudet konkretisoivat hänen kirjoituksiaan kohti arkkitehtuurin teoriaa.

Vuonna 1993 teimme Toshio Nakamuran kutsumana yhteistyössä Juhani Pallasmaan ja Alberto Pérez-Gómezin kanssa kirjan *Questions of Perception: Phenomenology of Architecture.* [1] Useita vuosia myöhemmin kustantaja A+U päätti julkaista uudestaan tämän kirjasen ajatellen että sen esittämät argumentit olivat osoittautuneet tärkeiksi muille arkkitehdeille.

Juhani Pallasmaan kirja *Eyes of the Skin*, joka kasvoi *Questions of Perception* -julkaisusta, on tiukempi ja kirkkaampi argumentti arkkitehtuurin inhimillisen kokemuksen fenomenologisten ulottuvuuksien puolesta. Tanskalaisen Steen Eiler Rasmussenin *Experiencing Architecture* -kirjan (1959) jälkeen ei ole ilmestynyt yhtä tiivistä ja selkeää tekstiä, joka voisi palvella opiskelijoita ja arkkitehteja 2000-luvun arkkitehtuurin kriittisessä kehitysvaiheessa.[2]

Merleau-Pontyn *The Visible and Invisible* (*Le Visible et l'invisible*) – joka oli työn alla hänen kuollessaan – sisältää hämmästyttävän luvun: The Intertwining – The Chiasm (L'entrelacs – le chiasme) (teksti oli itse asiassa vuonna 1992 museon kilpailutyölle antamani nimen alkuperä Kiasmaksi muunnettuna). Merleau-Ponty kirjoittaa:"(...) sen enempää kuin maa tai taivas, horisontti ei ole hienopiirteisten asioiden kokoelma, luokkakäsite, käsittämisen looginen mahdollisuus eikä "tietoisuuden potentiaalisuuden" järjestelmä. Horisontti on uusi olemisen tyyppi: huokoisuuden, runsauden ja yleisyyden olemista, ja se jolle horisontti avautuu tulee sen vangitsemaksi, ympäröimäksi."[3]

2000-luvun toisella vuosikymmenellä nämä ajatukset ulottuvat horisontin taakse ja "ihon alle". Hyperbolisin mainostekniikoin päällepusketut kulutustavarat valtaavat kaikkialla tietoisuutemme ja hajauttavat reflektointikykyämme. Arkkitehtuurin uudet turboahdetut, digitaaliset tekniikat liittyvät tähän hyperboliseen liioitteluun. Tätä meluisaa taustaa vasten Pallasmaan työ herättelee esiin yksinäisyyden päättäväisyyttä ja reflektointia; "hiljaisuuden arkkitehtuuria", niin kuin hän on sitä nimittänyt. Kehotan oppilaitani lukemaan tämän teoksen, ja kehotan heitä pohtimaan "taustamelua". Tällä hetkellä "olemuksemme syvyys" on ohuen jään varassa.

LUKIJALLE

- Maailman koskettaminen

JUHANI PALLASMAA

Pieni kirjani *Eyes of the Skin: Architecture and the Senses* ilmestyi alun perin lontoolaisen Academy Editionsin julkaisemassa Polemics-sarjassa vuonna 1996. Kirjoitin sarjan toimittajien toimeksiannosta laajan, 32-sivuisen esseen aiheesta, jota pidin tähdellisenä ajankohtaisessa arkkitehtuurikeskustelussa.

Käsikirjoituksen toisen osan perusajatukset ovat peräisin esseestä ”Seitsemän aistin arkkitehtuuri”, joka julkaistiin A+U-lehden vuoden 1994 heinäkuun erikoispainoksessa nimeltään *Questions of Perception*. Julkaisu käsitteli Steven Hollin arkkitehtuuria ja sisälsi kirjoitukseni lisäksi sekä Hollin että Alberto Pérez-Gómezin esseet. Esitin käsillä olevan kirjan ensimmäisen osan pääargumentit hieman myöhemmin arkkitehtuurin fenomenologiaa koskevalla luennollani Tanskan kuninkaallisen taideakatemian seminaarissa, jossa myös Holl ja Pérez-Gómez luennoivat.

Yllätyksekseni vaatimaton kirjani sai hyvin myönteisen vastaanoton, ja se on lisätty arkkitehtuurin teorian kurssien pakollisen kirjallisuuden listalle arkkitehtuurikouluissa eri puolilla maailmaa.

Poleeminen essee perustui alun perin omiin kokemuksiini, näkemyksiini ja pohdintoihini. Olin yksinkertaisesti huolissani näköaistin hallitsevasta asemasta arkkitehtuurin opetuksessa, kritiikissä ja tekemisessä, sekä muiden aistien alisteisuudesta ja tästä seuranneesta aistillisten ominaisuuksien katoamisesta arkkitehtuurista.

Kiinnostus aisteihin ja niiden merkitykseen on lisääntynyt suuresti kirjani ilmestymisen jälkeen filosofiassa, arkkitehtuurikokemuksen tul-

”[m]onia arkipäivän arkkitehtuurin epäterveitä piirteitä voidaan ymmärtää analysoimalla aistien epistemologiaa ja arvioimalla kriittisesti kulttuurimme – ja eritoten arkkitehtuurin – silmäpainotteisuutta.”

Arkkitehti Juhani Pallasmaan poleeminen essee *Eyes of the Skin: Architecture and the Senses* on julkaisemisestaan lähtien ollut arkkitehtuurin teorian kurssien pakollisten tekstien listalla eri puolilla maailmaa ja se on käännetty viidelletoista kielelle. *Eyes of the Skin* julkaistiin englannin kielellä Academy Editions-kustantamon Polemics-sarjassa vuonna 1996. John Wiley&Sons julkaisi vuonna 2005 kirjan laajennettuna laitoksena ja uudestaan vuonna 2012 kommentoituna laitoksena. *Ihon silmät* ilmestyy nyt ensi kertaa suomeksi.

Pallasmaa kartoittaa aistien välistä vuorovaikutusta ja kuvaa vaikutelmiaan aistimellisuudesta niin arkkitehtuuri-ilmaisun kuin arkkitehtuurin kokemuksen kannalta. Essee puolustaa aistimellista arkkitehtuuria vastakohtana vallitsevalle visuaalisuuden arkkitehtuurille.

”Tarkoitukseni ei ole ilmaista konservatiivista kantaa nykytaiteen tilasta (...) Haluan ainoastaan sanoa, että aistimellisessa maailmakokemuksessamme on tapahtunut muutos, joka heijastuu selvästi myös taiteessa ja arkkitehtuurissa. Jos pyrimme siihen, että arkkitehtuurilla on emansipoiva ja parantava rooli – sen sijaan että se voimistaisi eksistentiaalisen merkityksen rapautumista –, meidän on pohdittava niitä moninaisia vaivihkaisia tapoja, joilla arkkitehtuuri on sidoksissa aikansa kulttuuriseen ja mentaaliseen todellisuuteen.”

Juhani Pallasmaa on Suomen Arkkitehtiliiton, American Institute of Architects- ja Royal Insitute of British Architects -järjestöjen kunniajäsen, International Academy of Architecture -järjestön akateemikko sekä viiden yliopiston kunniatohtori. Hän on ollut Pritzker Architecture Prize-juryn jäsen vuosina 2008-14.

9 789522 156297

ntamo P&C